

המקדש במדרש

תרומה תשע"ד

”דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה, מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹתָם תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי” (שמות כ"ה)

אנו מתחילים לקרוא השבת את החלק השני של ספר שמות, פרשיות המשכן וכליו. כפי שכבר ראינו בעבר, עתה מתקיימת הסיבה המרכזית לשמה נוצר עם ישראל ובגינה יצאנו ממצרים, כדי ליצור מציאות של 'ושכנתי בתוכם'. ההבנה שהקב"ה אינו נמצא רק 'בשמים' אלא שוכן אתנו כאן ב'ארץ' - 'בתוכם' הינה חידוש בעולם, כפי שנראה בלשון המדרש.

המדרש שלנו מתמודד עם השאלה הזאת, ובמקביל מלמד אותנו כיצד ראוי שנתכונן למציאות כזו בעולם.

שאת רבה פגשה א"ל, ח'

” ויקחו לי תרומה – בשעה שאמר הקב"ה למשה על עסקי המשכן, אמר לפניו: רבש"ע יכולין הם ישראל לעשותו?

אמר לו הקב"ה: אפילו אחד מישראל יכול לעשותו שנא' (שמות כה) מאת כל איש אשר ידבנו לבו.

אמרו רבנן אף במן שהיה יורד לישראל היו יורדות בו אבנים טובות ומרגליות והיו הגדולים שבהן באין ומלקטים אותן והיו גונוזין אותן. תדע שכן הוא שנאמר (שם לו) והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר. וכי בבקר היו מביאין בצהרים לא

היו מביאים? אלא ממה שהיה המן מוריד להם הביאו. וכן הוא אומר והנשיאים הביאו וזאת התרומה.

אמר רבי טביומי: בשעה שהגיע זמנו של יעקב אבינו ליפטר מן העולם קרא לבניו אמר להם: היו יודעין שהקב"ה עתיד

לומר לבניכם לעשות משכן, אלא יהיו כל צרכי מוכנים בידכם שנאמר (בראשית מח) והיה אלהים עמכם. וכי תעלה על

דעתך כשהיה יעקב אבינו חי לא היה הקב"ה עם בניו? אלא כך אמר להם עתיד הוא לומר לכם זעשו לי מקדש והוא

יורד ומשרה שכינתו בתוכם, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ויש מהם שהתקינו עצמן לדברים, ויש מהן ששכחו!

וכשבא משה ועשו המשכן יש מהם שהביאו מעצמן ויש מהם שלא הביאו אלא ממה שהיה מונח בידו, שכן הוא אומר כל

איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן, ואומר כל אשר נמצא אתו עצי שטים”

מה לשים לב בקריאת המדרש

- א. המדרש מדייק האת דבריו מתוך לשון התורה. בתחילה כתוב 'דבר אל בני ישראל', כלומר כל העם, ואח"כ כתוב 'כל איש', משמע אפילו אדם אחד.
- ב. מתוך כך יוצר המדרש דו שיח בין משה לקב"ה. משה שואל- האם כל ישראל יכולים לבנות לך מקדש? (ובהבנה הפשוטה, השאלה היא על היכולת הטכנית ולא הרוחנית), ומתרחק הקב"ה: לא צריך את כל ישראל, אפילו אחד יכול לבנותו.
- ג. בהמשך מביא המדרש דוגמאות מניין היה לבני ישראל את החומרים הדרושים לבניין המשכן. חלקם הגיעו עם המן, חלק מתוך מה שהיה מצוי לבני ישראל, אך חלק מן המרכיבים היו מוכנים מראש.
- ד. כאן מתאר המדרש שיעקב אבינו כבר הודיע לבניו שעתיד הקב"ה לצוותם לבנות משכן על מנת שישרה שכינתו בתוכם. זאת מדיוק בדברי יעקב שלעתיד לבוא 'והיה אלוקים עמכם' - יותר ממה שקיים עכשיו.
- ה. המדרש מציין שיש כאלה שאכן התכוננו, אך יש כאלה ששכחו. אמנם גם מי ששכח ולא התכונן בתחילה, עדיין היה לו חלק בבניית המשכן.

חלק א' במדרש: וכי יכולים הם לעשות?

לו היינו קוראים רק את השורה הראשונה במדרש, ודאי היינו מסבירים את שאלתו של משה רבינו "וכי יכולים הם לעשותו!", במונח הרוחני. כלומר, האם יש יכולת בידי בשר ודם ליצור בית לה? שאלה זו אף הובאה בפי משה במדרשים אחרים.

"בשעה שאמר לו ועשו לי מקדש אמר משה לפני הקב"ה: ריבנו של עולם, כתיב הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואתה אומר ועשו לי מקדש? אמר ליה הקב"ה: משה, לא כשם שאתה סבור אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום ושמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי למטה, דכתיב ונועדתי לך שם" (ילקוט שמעוני שמות כ"ה, שס"ה)

במדרש זה, שאלתו של משה רבנו דומה לפליאתו של שלמה המלך שנים מאוחר יותר: "פי האמנם ישב אל הים על הארץ? הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי" (מלכים א', ח). שלמה המלך ומשה רבינו מתקשים בהבנה כיצד יכול הקב"ה לשרות כאן בעולם הזה. 'האמנם ישב אלוקים על הארץ?' וכיצד אנחנו יכולים בכלל לעשות משהו בנדון?
תשובתו של הקב"ה למשה רק מחזקת את השאלה. אכן זה אפשרי. ולא רק זה, כאן עיקר שכנתי. (וכבר הרחבנו ברעיון זה במקדש בפרשה לתשעה באב תשע"ג).

אך במדרש שלנו שואל משה שאלה אחרת. האם לעם ישראל תהיה את היכולת הטכנית והמעשית לבנות לך בית מקדש? תחילה מבין משה, שאפילו כל עם ישראל יחד, לא יצליח להעמיד בית מקדש ראוי לשמו. גם כאן מעמיד הקב"ה את משה על דיוקו. לא רק שלא צריך את כל העם, אלא אפילו 'איש אחד', אם ידבנו ליבו, יוכל לבנות את המשכן.

סיפור זה מזכיר את התרחשות דומה בימי שיבת ציון, טרם נבנה הבית השני. גם שם ישנה התלבטות האם ניתן יהיה לבנות את המקדש מחדש בהעדר תנאים מתאימים, ואת תשובת ה', שוודאי שניתן. עלו ובנו !!

"בשנת שתים לדרוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחודש היה דבר ה' ביד חגי הנביא אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה ואל יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לאמר: כה אמר ה' צבאות לאמר ה' צבאות לאמר ה' צבאות להבנות: ויהי דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר: העת לכם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב... כה אמר ה' צבאות שימו לבבכם על דרכיכם: עלו הקר והבאתם עץ ונבנו הבית וארצה בו ואבבדה אמר ה' " (חגי פרק א')

גם כאן, מסיבות כאלו ואחרות, 'העם הזה אמרו' שלא הגיע הזמן לבנות את בית המקדש. הנביא מציין שהסיבה לא היתה חוסר הרצון לבנות את המקדש, אלא חוסר המוכנות. זה לא הזמן המתאים. הן בצד הרוחני- שהרי מי שעלה לארץ ישראל היו פחותי העם. אך יתכן שגם טכנית - העם חשב שהוא לא יצליח. כיצד יוכל לבנות מקדש ללא אמצעים.

תשובת הקב"ה היא, 'עלו ההר'. דבר ראשון עלו. 'והביאו עץ'. אם אין לכם כסף או זהב, ואפילו לא יכולת לבנות מקדש מאבני גזית, בנו מקדש מעץ. ואל תדאגו 'וארצה בו ואכבדה'. גם במקדש כזה אתכבד. אפשר לומר שכל ההתעסקות הרחבה בפרשיות המשכן באה ללמד על כך. גם אם המקדש יראה כמו משכן, הקב"ה ישכון בתוכו.

מעבר לכך, המילה מובילה כאן היא 'הלב'. במשכן- כל איש אשר ידבנו לבו תקחו, וכאן שימו לבבכם על דרכיכם. ברגע שיש רצון, אז הכל אפשרי.

ולדורינו:

אנו רגילים לדחות את ההתעסקות בבניין המקדש, בשאלות דומות לשאלתו של משה. 'וכי הם יכולים?' הן בשאלה, האם אנחנו מוכנים, והן בשאלה האם יש לנו אפשרות טכנית או מעשית. ובקיצור- 'זה לא הזמן המתאים'.

תשובת המדרש- 'אפילו אחד מישראל יכול לעשותו שנאמר: מאת כל איש אשר ידבנו לבו'. ובמילים פשוטות. לא צריך לחכות לאף אחד. תתחילו, הקב"ה כבר יסייע בידכם!!

חלק ב' במדרש- ידבנו ליבו

המדרש ממשיך ומתאר שהקב"ה שלח לעם ישראל אבנים טובות ומרגליות בתוך המן. המדרש לומד זאת מתוך דיוק בפסוקים המתארים את תרומות המשכן, שם כתוב: "וְהַנְּשָׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אֲבָנֵי הַשֵּׁם וְאֶת אֲבָנֵי הַמַּלְאִים לְאִפּוֹד וְלַחֹשֶׁן" (שמות ל"ה). כשהמדרש מבין שהנשיאים אלו העננים ולא נשיאי ישראל. (כך מתרגם גם ה'יונתן').

אך עדיין קשה. אם כך אין זו נדבה בכלל, אלא מתנה שהקב"ה נתן לעם ישראל לצורך בניית המשכן? אלא אם נתרץ על פי ה'שפת אמת'. ה'שפת אמת' מדייק מלשון הכתוב 'נדיב לב'. הרי היה צריך להיות כתוב נדיב כיס או נדיב ממון. מה הכוונה נדיב לב, האם אדם תורם את ליבו? (אמנם קצת קשה לנו להבין את השאלה, כיוון שאנחנו למדנו מן הביטוי בתורה, את המושג נדיב לב כביטוי לאדם שנותן בשפע).

בפסוק ועשו לי מקדש כו' ככל אשר אני מראה כו' תבנית המשכן כו' כליו וכן תעשו כו' כבר כתבנו מזה במקום אחר ושורש הדברים ע"פ מאמר הגמ'. הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר שנא' אדיר במרום ה'. כי בוודאי כל הנבראים יש בהם נקודה פנימית לה' יתברך כמ"ש הכל לכבודו ברא. ובאמת ע"י האדם יכול להתברר ולהתגלות השראת השכינה בכל דבר. וז"ש ועשו לי מקדש כו' תבנית המשכן כו' פי' שבכל מעשה יהי רצון האדם כדי להשלים רצון הבורא ית'. ולהיות נעשה מזה מבוקש הש"י אותו דבר שמרומז בזה המעשה כי בכל דבר יש רמז בשמים. וז"ש תבנית המשכן. ואף שאין האדם יודע בפרטות תיקון כל מעשה. מ"מ ע"י שכוונתו לשמים ורוצה לעשות כרצון הבורא ע"י מעורר כח הבורא ית' והוא השראת השכינה כי אם לפי מדרגתו ועי"ז זוכה אח"כ לעשות באמת הכל כראוי וז"ש וכן תעשו. מקודם כ' ככל אשר אני מראה כו' ולא כ' כל רק ככל שאינו יכול עדיין לעשות ממש תבנית המשכן. רק ע"י הרצון והמבוקש ועושה כל דבר לש"ש להתדמות לדבר המרומז כי כל המצות הם רמזים לדברים עליונים עי"ז אח"כ וכן תעשו. וזה עצמו הפי' יטע בהן אדר שצריך לראות עכ"פ לנטוע כל הדברים להיות להם קצת התדבקות בעץ החיים היינו להיות בכל דבר קצת מכוון להש"י וזה הכח והחיוזק של המעשה והוא השראת השכינה כנ"ל והבין" (שפת אמת, תרומה תרל"ז)

השפת אמת מתאר מדרג בציווי של הקב"ה. תחילה ככל אשר אני מראה אותך' ורק אח"כ וכן תעשו'. כלומר בהתחלה אני מראה לך-לכם באופן כללי, 'ככל'. ברור לי שאתם לא מבינים בדיוק מה ה' רוצה, אך זה מעורר בכם את הרצון והתשוקה לעשות. ברגע שתרצו, הקב"ה כבר ישרה שכינתו עליכם ותעשו כמו שצריך. כך גם באבני החן שהגיעו עם המן. תחילה הגיע הרצון לעשות משכן. את הפרטים, איך ומה, הקב"ה כבר סייע במעשי ידיהם.

לפי הבנת השפת אמת, המילים בתחילת פרשת תרומה 'ושכנתי בתוכם' אינם מתייחסים אל השכינה במשכן, אלא השראת שכינה במעשי ידיהם. כלומר ברגע שאתה רוצה ומבטא זאת על ידי מעשה, הקב"ה כבר עוזר לך להשלים את הענין.

השפת אמת לומד זאת מגמרא במקום אחר, שם נאמר 'הרוצה שיתקיימו נכסיו, יטע בהם אדר'. כוונת הגמרא היא, תתחיל לעשות מעשה בכיוון הנכון והקב"ה כבר יסייע על ידך. (ויש כאן גם רמז בשפת אמת לר"ח אדר ומהותו, אך לא נרחיב בכך).

ולדורינו:

שמא נאמר, מה אנחנו מבינים איך אמור להראות המקדש? וכי אנחנו בדרגתו של בצלאל, שהיה בצל האל וידע את כל הסודות בכל דבר ודבר?

מתרץ המדרש – גם אם אתה לא מבין, אך יש בכך 'נדיבות הלב', רצון שזה יקרה, זה העיקר. הקב"ה לא צריך את כספך. כדי שהקב"ה יראה לך את הדרך תרצה באמת, השאר כבר לא יהיה קשה.

חלק ג' במדרש- ויש מהם ששכחו

המדרש מסיים בעובדה שיעקב אבינו כבר הכין את בניו שיבוא יום וה' יצווה 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'. את זאת לומד המדרש מתוך הפסוק: " וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהִנֵּה אֵל הַיָּם עִמָּכֶם וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם". שואל המדרש, וכי במצרים לא היה ה' עימם, שיעקב צריך לבשר לבניו שיבוא יום והיה אלוקים עימכם?

אלא מתרץ המדרש, כאן רמז להם יעקב שלעתיד לבוא הקב"ה ישרה בתוכם ממש. ושכנתי בתוכם. עימכם. לשמע בשורה זו, מתאר המדרש, יש כאלה שהתכוונו ויש כאלה שפשוט שכחו. אלו שהתכוונו הכינו דברים לצורך המשכן, וכאשר ציווה הקב"ה להביא כבר 'נמצא עימו'. (ב'מקדש במדרש לט"ו בשבט' אף ראינו שיעקב אבינו בעצמו עשה הכנות לצורך המשכן כדוגמת נטיעת עצי שיטים).

על אנשים אלו דיבר ה'שפת אמת' לעיל. יעקב אמנם לימד אותם שיהיה משכן-מקדש, אך הוא לא תיאר להם אותו. לנדיבים אלו זה לא משנה. הם התכוונו כפי הבנתם והקב"ה סייע בידם לעשות את הדבר הנכון. אלו הם 'נדיבי הלב'.

אך גם אלו 'ששכחו', עדיין התקבלה תרומתם ברצון. אלו הם אותם אנשים שרק לפני רגע חטאו את חטא העגל. היינו חושבים שהקב"ה יקבל רק מאותם אלו שהכסף שלהם בא ממקום קדוש וטהור, מלמד אותנו הקב"ה, מאת 'כל איש', כל אדם מישראל שרוצה לנדב למשכן, תרומתו מקובלת.

"במדרש אני ישנה ולבי ער אני ישנה בחטא עגל והקב"ה מרתיק עלי ויקחו לי תרומה כו'. דהנה כתב מאת כל איש אשר ידבנו לבו. מכלל שיש בכל איש ישראל נדיבות לשמים. אף אחר החטא. כי מצוה זו היתה על כל איש ישראל. ובאמת נקודה זו נאמר עלי ולבי ער אשר לעולם יש נקודה פנימית בלב איש ישראל אשר ה' יתברך שם בהם בטבעיות נפשם. ... כי יש בכח איש ישראל להשליך הכל כל הרצונות וכל המדות בעבור רצון הבורא" (שפת אמת, פרשת תרומה תרל"ז)

זהו הסוד של המקדש. הוא שייך לכולם, ולכולם יש חלק בו. גם אם אדם אחד יתחיל לבנות את המקדש, הקב"ה יתחיל להשרות את שכינתו בתוכו. אמנם ברור הדבר, שככל שנעיר יותר את ליבנו, נתעורר בשמחה, כך השכינה תתגלה בו יותר:

"גם הפי' כפשוטו שבכל עת שיהי לבני נדבת הלב. בזה יכולין להתרומם ולבנות מקדש ה' כאשר הי' אח"כ בבנין בהמ"ק שהתנדבו בשמחה בזמן דהע"ה. וכמו כן בבית שני בנדבות השרים בעזרא. וכמו כן יש לקוות להש"י בגאולה העתידה כשיהי' תשוקה בלבות בני' אליו ית' בנדבת הלב בשמחה וז"ש וכן תעשו לדורות" (שפת אמת תרומה, תר"מ)

ולדורינו:

ושמא תאמר, מה עוזר הרצון, אם אנחנו חוטאים ובדרגה נמוכה. גם כאן ברגע שיש רצון ושאיפה למציאות אחרת הקב"ה ישרה את שכינתו, אפילו לאחר חטא כמו חטא העגל.

הדבר המרכזי שנלמד מפרשיות המשכן הוא: 'שבכל עת שיהיה לבני ישראל נדבת הלב, בזה יכולים להתרומם ולבנות מקדש ה' '

"סוף דבר רק חלק מן העם נענה (בבית שני) ולא בלב שלם ולכן גמלם האלוה כמחשבת לבם ונתקומו בהם ההבטחות האלוהיות רק במדה מצמצמת כפי מעוט התעוררותם. כי הענין האלוהי אינו חל על אדם כי אם לפי הכנת האדם אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. אף אנו אילו היינו מוכנים להתקרב אל אלהי אבותינו בלבב שלם כי אז היה הוא ית' מושיענו כאשר הושיע את אבותינו במצרים" (כורי מאמר ב', כ"ד)

**שבת שלום
מרדכי פרסוף**